

JEZIKOSLOVKA KOJA JE IZNERVIRALA AKADEMIKE

Nismo manje Hrvati zato što govorimo isto kao Srbi

MOJ OBRAČUN S PURISTIMA Dr. Snježana Kordić, hrvatska lingvistica, koja je 15 godina predavala na sveučilištima u Njemačkoj i sve to vrijeme polemizirala s istaknutim jezikoslovcima tvrdeći da su hrvatski i srpski jedan jezik, govori o jezičnom purizmu kao političkoj manipulaciji

RAZGOVARALA BISERA FABRIO

U gledna hrvatska lingvistica Snježana Kordić svojom novom knjigom "Jezik i nacionalizam" progovorila je o jezičnom purizmu, ali najveću polemiku u lingvističkim krugovima izazvalo je njezino dokazivanje da se u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori govori istim jezikom.

Znanstvenica "briljantne karijere", kako je opisuju mediji u susjednoj BiH, rođena je 1964. u Osijeku, gdje je završila studij kroatistike. Počela je znanstveni rad 1990. kao istraživač-pripravnik iz područja lingvističke kroatistike na Osječkom sveučilištu.

Godine 1991. prešla je na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je primljena za asistenta na Katedri za suvremeni hrvatski jezik Odsjeka za kroatistiku.

Čim je završila postdiplomski studij lingvistike u Zagrebu, ponudeno joj je da u Njemačkoj nastavi sveučilišni rad. Ondje je 2002. stekla status habilitiranog znanstvenika. Predavala je petnaestak godina kao znanstveni suradnik, docent i profesor na sveučilištima u Bochumu, Munsteru, Berlinu i Frankfurtu te objavila niz

znanstvenih radova o jeziku.

U svojim akademskim radovima, koji su izazvali žustre reakcije HAZU i hrvatskih jezikoslovaca, Snježana Kordić bavi se jezičnom politikom u Hrvatskoj, sociolingvistikom, nazivima jezika, srpskohrvatskim jezikom, jezičnim purizmom, jezičnom kulturom...

Rođeni poliglotti

■ **Od sedamdesetak hrvatskih veleposlanika samo je jedan od njih u svom životopisu naveo da govori i razumije srpski. Čudite li se tomu? Trebaju li navesti da govore i razumiju srpski - ili se to podrazumijeva?**

- Mi podrazumijevamo, ali netko sa strane ne podrazumijeva. Neki Britanac, Talijan ili Poljak neće doći na ideju da se toliko dobro razumijemo da nam ne treba prevodenje. On vidi nazive jezika "hrvatski", "srpski", "bosanski", "crnogorski", i zato, naravno, misli da je riječ o četiri različita jezika. A kod različitih jezika potrebno je prevodenje jer je razumijevanje ili znatno otežano ili nemoguće. Tako da je vašim pitanjem ukazano na proturječnosti oko naziva jezika koje su već uočili upućeniji inozemni stručnjaci. Naprimjer, Bernhard

Gröschel upozorava da "službeni nazivi jezika mogu postići funkciju prikrivanja stvarnosti, pogotovo kod stranaca koji nisu dobro upoznati s prilikama u određenoj zemlji i s jezikom". A kad jedan domaći diplomat navede da uz engleski i njemački zna i srpski, onda imamo ono što Dubravko Škiljan opisuje kao "anegdotalni karakter situacije u kojoj je svaki Hrvat od rođenja poliglot, jer osim vlastitog jezika poznaje i jedan strani jezik, srpski".

■ **Zašto ne volimo čuti da govorimo isti jezik? Što je to što nam smeta?**

- Napravljeno je da nam smeta spominjanje bilo kakve veze sa srpskom nacijom. To je pokazatelj vladavine nacionalizma kod nas.

A otkud je nacionalizam kod nas toliko vezan baš za jezik? Stvar je u tome da su nacionalne političke elite na prostoru bivše Jugoslavije krenule prije nekoliko desetljeća u pravljenje samostalnih država s netočnim stavom da nacije ne mogu postojati niti imati samostalnu državu ako nemaju jezik različit od drugih nacija. Zato su uvjerali sebe i druge da govore različitim jezicima. Sada, kad imaju zasebne države, i dalje inzistiraju na tvrdnji da se radi o različitim jezicima >>

Jezični čistunci ratuju protiv većine koja se ne želi pokoriti nacionalističkom nasilju nad jezikom

Jedan jezik, više nacija

Istost hrvatskog, srpskog, bosanskog i crnogorskog jezika ne dovodi u pitanje postojanje zasebnih nacionalnih država. Inače ne bi postojala austrijska država i nacija, kanadska država i nacija, i većina drugih država i nacija u svijetu

RAZUMLJIVOST Granična zona za uvrštavanje u isti jezik nalazi se između 75 i 85 posto međusobne razumljivosti. Hrvatski i srpski čak su iznad tog postotka, i to se ne dovodi u pitanje

» jer se plaše da bi svijest o istosti jezika mogla utjecati u smjeru ponovnog ujedinjavanja država. Takva strepnja je, naravno, besmislena jer istost jezika ne dovodi u pitanje postojanje zasebnih nacionalnih država. Inače ne bi postojala austrijska država i nacija, kanadska država i nacija, i većina drugih država i nacija u svijetu.

Viđeno u Trećem Rajhu

U kakvu su odnosu nacija i jezik danas u Hrvatskoj, a u kakvome bi trebali biti?

- Uslijed sprege jezikoslovaca i vladajuće političke ideologije prošireno je u javnosti shvaćanje da je jezik presudan za opstanak nacije. Nije zgoroga spomenuti da je Christopher Hutton podudarno shvaćanje zatekao u Trećem Rajhu, kad je javnost uvjeravana da "odnos prema materinskom jeziku je ključ za opstanak ljudi kao rase ili etničke zajednice". Danas bi se u Hrvatskoj konačno trebali suočiti s općepoznatom činjenicom da, citirat ću Liaha Greenfelda, "ne postoji jedan prema jedan podudaranje između jezika i nacije, kako bi nužno moralo postojati kad bi jezik bio odrednica nacije".

Na koji način politika definira odnos između nacije i jezika? Je li za nacionalni identitet jezik važan?

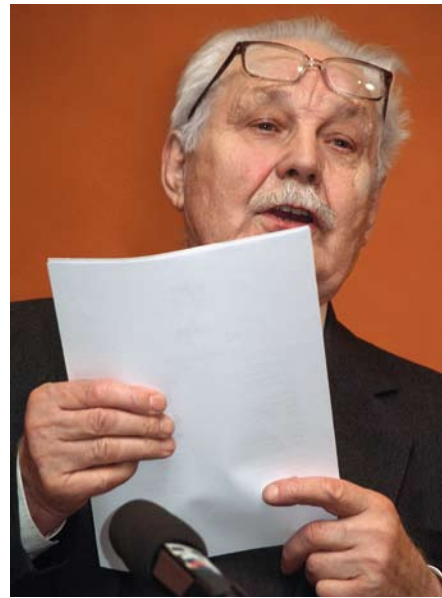
- Manipulacijom je na našim prostorima proizvedeno uvjerenje da nacionalni identitet ovisi o jeziku. Ali tko želi imati objektivni uvid u odnos između jezika i nacije, može naći niz autora koji rasvjetljavaju tu problematiku. Austrijski lingvisti su utvrdili, citirat ću Rudolfa de Cilliu, da "pitanje jezika ima zaista slabo značenje za simboličku vrijednost austrijskog identiteta". A unatoč tome Austrijanci sebe itekako smatraju pripadnicima austrijske nacije.

Je li realno da će, kad sve zemlje bivše Jugoslavije budu članice EU, svaki jezik biti zasebno zastupljen ili će službeni dokumenti sadržavati takozvanu BHS-varijantu? Kako komentirate velike rasprave koje se o toj temi već vode u Hrvatskoj?

- Rasprave su nepotrebne jer EU odavno ima pravilnik po kojem automatski postupa kad neka država postaje njena članica, pa kao što ga je primijenila kod prethodnih država članica, tako će ga primijeniti i u našem slučaju.

Hrvatski jezikoslovci nisu zadovoljni praksom Suda u Haagu jer ne nudi istovremeno tri prevoditelja...

- Sud u Haagu zamolio je dva ugledna sveučilišna profesora iz Amerike, Mortona Bensona i Waylesa Brownea, da stručno procijene je li potrebno imati tri prevodioca. Oba profesora su nezavisno jedan od drugoga izvijestili Haag da to nije potrebno jer su razlike podjednake kao između britanske i američke varijante engleskog jezika, a kod njih nije potrebno prevodenje.

To što sam navela da je odredba o službenom jeziku suvišna u Ustavu, bio je povod za optužbe protiv mene

STJEPAN BABIĆ

U školski je sistem uveden purizam kao obavezni dio nastavnog programa, a to je znak izraženosti nacionalizma

MILAN MOGUŠ

Vi redovito vodite i polemiku s HAZU-om jer dio intelektualne zajednice doživljava EU kao neprijatelja koji će Hrvatima oduzeti jezik i identitet. Odakle tolika bojazanost?

- U stvarnosti, naravno, ne postoji razlog za takve paranoidne scenarije. Njih lansiraju zato da bi se nacija homogenizirala, i zato da bi onaj tko lansira te scenarije predočavao sebe kao spasitelja nacije i dobivao raznorazne oblike političke podrške. Lansiraju se i zato što povećavaju nacionalizam u društvu, a nacionalizam je, prema Heinrichu Winkleru, "jako pogodan za skretanje pažnje s unutrašnjih poteškoća".

Je li kulminacija jezičnog purizma bila u 90-ima, u Tuđmanovo doba? Je li to inzistiranje na jezičnom čistunstvu sada splasnulo, ili ipak nije?

- Danas se može naći poneki izdavač ili uredništvo kod kojeg se situacija smirila, ali s druge strane u školski sistem uveden purizam kao obavezni dio nastavnog programa. I u svim udžbenicima se, po uredbi Ministarstva, upotreba jezika puristički regulira. A izraženost purizma znak je izraženosti nacionalizma. Poznato je, kako navodi George Thomas, da "se nacionalizam i purizam obično pojavljuju zajedno, jednakog intenziteta". Isti autor se pozabavio baš našom jezičnom situacijom i utvrdio da je i prije 90-ih "antisrpski purizam služio kao precizan barometar hrvatskih nacionalističkih osjećaja".

Kolektivna neuroza

Zašto značajan dio hrvatskih lingvista inzistira na jezičnom purizmu? Koga u Hrvatskoj smatrate najvećim zagovornikom čistoće jezika i koje su posljedice toga?

- Brigitta Busch je također istraživala purizam u Hrvatskoj i zaključila da ga "forsiraju prvenstveno određeni politički krugovi i samozvani zaštitnici jezika u obrazovanju i medijima". O posljedicama takve jezične politike pisala je Sabine Riedel, upozorivši da je u Hrvatskoj "jezična politika u službi identiteta već dosegla stupanj na kojem se radi o ograničavanju slobodnog korištenja jezika". Kod nas puristi uporno ponavljaju ljudima da jezik koji koriste nije ispravan. To može imati i dodatne posljedice. Hans Goebel kaže da "danas znamo da represivno i misionarski vodena jezična i kulturna politika može proizvesti kolektivnu neurozu kao posljedicu osjećaja krivnje".

Hrvatski jezikoslovci i Stjepan Babić govorili su da zbog vaših stavova "potkopavate temelje hrvatske državnosti".

- Stvar je u tome da su hrvatski jezikoslovci sami sebe odnosno svoju profesiju proglasili temeljem hrvatske države da bi bili važni u društvu. Pa kad se lingvistički pokaže da oni nemaju što tražiti u tim temeljima, to im se, naravno, ne sviđa. Povod optužbe je što sam

navela da je odredba o službenom jeziku suvišna u Ustavu. Znamo da brojne države sasvim dobro funkcioniraju bez takve odredbe, počevši od nama susjedne Mađarske pa sve do velikih država poput Njemačke, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država. Uostalom, Daniel Nettle je ustanovio da 98 posto jezika u svijetu nema nikakav službeni status.

U svojoj knjizi dokazujete da se razumijemo i da imamo zajednički standardni jezik. Koji su glavni argumenti za to?

- Postoje tri objektivna i znanstveno relevantna kriterija: međusobna razumljivost, omjer podudarnosti naspram razlika, a kod trećeg kriterija se gleda je li svim dotičnim nacijama standardni jezik štokavski ili je nekoj od nacija standardni jezik, naprimjer, čakavski. Za mjerenje stupnja međusobne razumljivosti postoje već pola stoljeća u lingvistici pouzdano strukturirani testovi. Granična zona za uvrštavanje u isti jezik nalazi se između 75 i 85 posto međusobne razumljivosti. U našem se slučaju i ne dovodi u pitanje da smo iznad tog postotka.

Što se tiče omjera podudarnosti naspram razlika, dominiraju podudarnosti na svim jezičnim razinama. Ne mogu ih ovdje navesti sve, ali za ilustraciju navest ću barem jednu. Naprimjer, o strukturi sloga Per Jacobsen pokazuje da je ista bez obzira je li riječ o standardnom jeziku u Zagrebu, Beogradu, Sarajevu

ili Podgorici. A na osnovi teorije Kopenhaške lingvističke škole, s njenim najznačajnijim predstavnicima Louisom Hjelmslevom i Hansom Uldallom, proizlazi da se struktura sloga može smatrati DNK profilom jezika.

O trećem kriteriju možemo još za upućenije čitatelje napomenuti da je već i osnivač teorije o policentričnosti jezika sociolingvist Heinz Kloss definirao da se radi se o policentričnom standardnom jeziku ako njegove varijante "počivaju na istom dijalektu ili na dva jako srodna dijalekta".

Naziv koji ne obvezuje

Što znači da je jezik policentričan?

- To znači da zajedničkim jezikom govori nekoliko nacija u nekoliko država, i da među njima postoje prepoznatljive razlike, ali one ne sprečavaju tečnu komunikaciju. Taj standardni jezik, dakle, ima nekoliko centara, pa se zato u sociolingvistici naziva policentri-

Hrvatski su jezikoslovci sami sebe odnosno svoju profesiju proglasili temeljem hrvatske države da bi bili važni u društvu

DRŽAVOTVORNI JEZIKOSLOVCI

čan, naspram monocentričnog jezika kakav je mađarski ili slovenski. Policentričan jezik je, naprimjer, engleski, njemački, francuski, španjolski, portugalski, nizozemski, arapski i brojni drugi. Svaki od njih sastoji se od nekoliko standardnih nacionalnih varijanta, i one su međusobno ravnopravne. U našem slučaju postoje četiri varijante.

Podrazumijeva li policentričnost da bi jezik trebao promijeniti ime?

- Ovaj jezik je otkad je postao standardni u 19. stoljeću pa do danas čitavo vrijeme policentričan, što znači da se na tom planu ništa nije promijenilo. Budući da jezik u lingvistici mora imati svoje ime, a da narod za taj policentrični jezik koristi raznovrsna imena, filolozi s njemačkog govornog područja uveli su sredinom 19. stoljeća dvodijelnu oznaku jezika. Dvodijelna oznaka ne znači da su njome obuhvaćene samo imenovane dvije komponente, nego da su one rubovi jezičnog područja u koje je uključeno i ono što se nalazi između njih. Kako čak i Dalibor Brozović ističe, po istom modelu imenovanja nastao je i naziv "indoevropski" jer uključuje i perzijski i armenski koji se nalaze između Indije i Evrope. Nazivi iz znanosti, naravno, ne obavezuju ništa obične ljude. Kao što obični ljudi ne moraju govoriti da idu kupiti natrijev klorid, tako se od njih nije tražilo i ne traži se da koriste dvodijelnu oznaku jezika.